

УДК 37.018:355.231(477)(09)

І. В. Тичина,

викладач

(Житомирський військовий інститут імені С. П. Корольова)

irene8383@mail.ru

ORCID: 0000-0003-2793-1668

ОСНОВНІ ЕТАПИ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ПІДГОТОВКИ ВІЙСЬКОВИХ ФАХІВЦІВ В УКРАЇНІ У 20-40 РОКАХ ХХ СТОЛІТТЯ

В статті досліджені вже відомі підходи до періодизації вчених педагогів та виділений підхід до періодизації підготовки військових фахівців в Україні у 20-40 роках ХХ сторіччя. На підставі суспільно-політичних, економічних та військових реформаторських рішень виділені три етапи розвитку системи підготовки військових фахівців, зазначені рушійні сили та концепція кожного з трьох представлених етапів. Висвітлена мережа українських ВНЗ та результати підготовки військових фахівців на протязі кожного етапу. Обґрунтовано висновок про необхідність подальшого дослідження проблематики у зв'язку з її недостатнім вивченням в наукових колах.

Ключові слова: *періодизація, військові навчальні заклади, РСЧА, Головне управління військових навчальних закладів, міжвоєнний період, військові фахівці.*

Постановка проблеми дослідження. Проблема розвитку системи підготовки військових фахівців у 1920-1940 роках на території України, як складової частини всієї історії вітчизняної військово-педагогічної науки загалом, донині залишається ще порівняно мало розробленою. Для того, щоб краще розуміти розвиток системи підготовки військових фахівців на території України у 1920-1940 роках варто виділити основні етапи, тобто її періодизацію.

Мета статті. Щоб здійснити більш повний аналіз підготовки військових фахівців на території України у міжвоєнні роки необхідно провести їх періодизацію, визначити основні риси, рушійні сили і тенденції кожного з етапів періодизації та визначити, якою саме була мережа військових навчальних закладів Робітниче-селянської Червоної Армії.

Проблема періодизації, на думку О. Сухомлинської, одна з найголовніших наукових проблем, особливо в гуманітарній сфері [1: 38]. Що стосується періодизації історико-педагогічного процесу, а саме підготовки й виховання військових фахівців, то вона безпосередньо пов'язана з періодизацією історії нашої країни. Слід зазначити, що виділені нами етапи пов'язані не тільки з хронологічним розвитком військово-навчальних закладів досліджуваного періоду, але й із ідеологічними концепціями, що притаманні тому часу, соціокультурними, соціально-економічними, соціально-політичними та військовими реформами у Радянському Союзі. У випадку обґрунтування основних етапів розвитку системи підготовки військових фахівців в Україні у 20-40-х роках визначальним є саме поєднання й врахування впливу всіх означених чинників.

Перед тим, як визначити підхід до періодизації щодо підготовки військових фахівців в Україні в 20-40-х роках ХХ століття, нами були опрацьовані підходи до періодизації запропоновані вченими педагогами Н. Гупаном, Л. Березівською, О. Петренко, Т. Літнєвою, Я. Бурлаком, Ю. Руденко та О. Сухомлинською. Кожен з дослідників розкриває своє розуміння та бачення періодизації. З огляду на періодизації авторів, що були нами опрацьовані, можемо зробити висновок, що на сучасному етапі не існує розробленої періодизації підготовки військових фахівців в Україні у 20-40-х роках ХХ століття.

Військові навчальні заклади досліджуваного нами періоду являли собою стійку модель поведінки людей та організацій, що можуть бути охарактеризовані як соціальний інститут, що дає змогу дослідити його на засадах інституційного підходу. Як зазначає засновник інституційної теорії Д. Норт, інститути – це правила гри, гравцями у якій є організації – групи людей, об'єднанні прагненням разом досягти певної мети [2]. У нашому випадку це Комуністична партія, Головне управління військових навчальних закладів, військові курси, школи, училища та академії, діяльність яких була спрямована на вирішення важливих завдань для розвитку військових навчальних закладів та підготовки військових фахівців.

На підставі вищевикладеного та враховуючи тенденцію становлення, зміни та розвитку військово-навчальних закладів від короткострокових військових курсів до широкої мережі військових навчальних закладів, а також із врахуванням впливу суспільно-політичних, економічних чинників та реформ в РСЧА, нами були виділені наступні етапи становлення та розвитку військових навчальних закладів:

- I етап (1920-1923 рр.) – це етап становлення процесу підготовки військових фахівців України;
- II етап (1923-1937 рр.) – етап "коренізації" та розвитку у підготовці військових фахівців України;
- III етап (1937-1941 рр.) – етап остаточної раціоналізації підготовки військових фахівців.

Початок організації військових навчальних закладів відноситься до початку будівництва Збройних Сил Радянської республіки. Декрет про формування Робітниче-селянської Червоної Армії прийняла 28 січня 1918 року Рада Народних Комісарів. Але при цьому слід зазначити, що всі активні дії, які стосувались військових навчальних закладів, відбувалися лише на території РСФРР. На той час Радянська Росія вже мала намір об'єднатися з УСРР, вмотивовуючи це необхідністю об'єднання сил двох республік у боротьбі з "силами світового імперіалізму".

Отже, "військово-політичний союз" був підписаний у червні 1919 року між УСРР та РСФРР (Декрети ВЦВК від 1 червня 1919 р. та ВУЦВК від 14 червня 1919 р.), українській військовий центр та військові формування до осені 1919 року були фактично ліквідовані, тобто були інтегровані у Збройні Сили РСФСР [3]. Таким чином, всі накази, декрети й постанови, пов'язані з організацією Червоної Армії та військовими навчальними закладами, з червня-липня 1919 року розповсюджувались й на Україну.

У декреті про будівництво Червоної армії підкреслювались революційність й класовий характер нової армії, яка комплектувалась на добровільних засадах з представників робітників та селян. Велике місце в ленінській концепції соціалістичної армії належить обґрунтуванню принципу будівництва постійної, регулярної армії [4: 161]. Цей принцип є основною концепцією становлення й розвитку Червоної армії на початку 1920-х років та відповідно підготовки військових фахівців для цієї армії.

Нижня межа (1920 рік) першого етапу була визначена на підставі періоду фактичної окупації Правобережної та частини Лівобережної України більшовицькими військами та встановлення на її територіях радянської влади. Окрім цього, до вказаного періоду належать нормативно-правові акти радянської влади, що безпосередньо регулювали діяльність ВНЗ на теренах України, а тому відправною датою становлення системи підготовки військових фахівців на території України можна вважати 1920 рік. Зокрема, 12 травня 1920 року РВР РСФСР підпорядкувала ГУВУЗ всі командні курси, армійські та дивізійні курси Південно-Західного фронту, що перебували на території України. 17 червня цього ж року РВР РСФСР збільшила термін навчання на командних курсах до 6 місяців, а наказом ГУВУЗ від 27 червня 1920 року всі піхотні, кулеметні та кавалерійські курси повинні були перейти на нові терміни навчання з 1 серпня 1920 р. [5: 28–32].

Наприкінці 1920 р. визначною подією в побудові нової системи військової освіти стало створення Вищої академічної військово-педагогічної ради, що розробляла нормативні акти, формувала та узагальнювала навчальні програми, координувала реорганізаційні роботи всіх військових навчальних закладів, в тому числі на території України [6].

Разом з цим, ГУВУЗ наприкінці 1920 року приймає рішення про створення військових шкіл нормального типу. Система підготовки командних кадрів для РСЧА потребувала негайних змін, це було обумовлено низкою факторів: відсутністю уніфікованої програми навчання, низьким рівнем знань та недостатньою підготовкою випускників короткострокових курсів [7: 91].

У результаті подальших заходів щодо нормалізації роботи ВНЗ, РСЧА до травня 1921 р. готувала на території України свій командний склад в наступних типах закладів: 1) школах 1-го ступеню, що випускали командирів взводів; 2) школах 2-го ступеню (школах удосконалення), що випускали командирів рот і батальйонів. Командні курси поступово поступалися "нормальним школам". Вже в 1922 році їх мережа була скорочена майже наполовину (58,5 % в порівнянні з 1919 р.), а в квітні 1924 року курси абсолютно припинили своє існування [5: 28–32].

Після закінчення Громадянської війни першим практичним завданням в галузі будівництва Збройних Сил була демобілізація та реорганізація армії. Демобілізація проводилась трьома послідовними етапами: 1 – грудень 1920 – грудень 1921 рр. звести чисельність до 1,6 млн.; 2 – травень – жовтень 1922 р., скорочення до 800 тис. чоловік, 3 – січень – лютий 1923 р., чисельність армії доведена до 600 тис. чоловік [8: 40].

Необхідно зазначити про прагнення українських націонал-комуністів розбудувати Українську Червону Армію. Саме тому Реввійськрада Південно-Західного фронту ще 25 квітня 1920 р. постановою № 176 приймає рішення про відкриття у м. Харкові першого військового національного навчального закладу для українців – Школи червоних старшин, яка фактично була відкрита 1 серпня 1920 р. [9: 1]. Це була "об'єднана" військова школа, з піхотним, артилерійським та кавалерійським відділеннями, що мала суттєві відмінності від радянських командних курсів, окрім термінів навчання – 4 місяці. До школи приймалися лише українці зі знанням української мови у віці від 18 до 30 років, що мали початкову шкільну освіту [9: 8]. На базі школи червоних старшин почали видаватися навчальна література, перші статuti українською мовою: "Польовий статут", "Доповнення до стройового піхотного статуту" [3: 102].

Тоді ж почала свою роботу й 2-га Київська школа червоних старшин з трьома відділеннями: піхотне (за штатом – 500 чоловік), інженерне (за штатом – 100 чоловік) та військово-господарське (за штатом – 150 чоловік).

Проте вже в жовтні 1922 р., внаслідок, проведеної Управлінням військово-навчальних закладів, реорганізації, розташованих на території України курсів та військово-навчальних закладів, Харківська та Київська школи червоних старшин були злиті в Об'єднану школу червоних старшин із дислокацією в

м. Харкові – школу з піхотним та кавалерійським відділеннями. У новоствореній школі вирішено запровадити викладання військових команд двома мовами – російською та українською. Для поступового переведення навчання на українську мову, рекомендовано започаткувати вивчення української мови. Зважаючи на національний склад, військовому командуванню рекомендувалося давати команди курсантам двома мовами [10]. 3 жовтня 1923 року школа мала назву "5-та Об'єднана школа червоних старшин", з кінця 1924 року – "Школа червоних старшин ім. ВУЦВК".

В даний період виникала проблема забезпечення українських військових шкіл та курсів досвідченими новими викладачами. Головною кузницею викладачів військової справи на території України у 1921-22 роках стала Київська вища військово-педагогічна школа. Школа здійснила лише один випуск (96 курсантів) та в грудні 1922 р. була розформована [10: 59].

Період з 1920 по 1923 рр. був періодом становленням та переходом на "мирні рейки" Збройних Сил радянської України, та створення освітньої системи, яку вимагала тодішня військова, політична, економічна ситуація. Це був період динамічних пошуків найбільш прийнятних форм та методів виховання курсантів поряд з формами управління армією, її організації.

Збройні Сили радянської України розвивалися одночасно із зростанням економічної могутності Радянського Союзу [11: 90], але мали ті самі соціально-політичні та економічні проблеми, що побутували на теренах Радянського союзу та які, в свою чергу, дали поштовх потужним реформам в соціально-політичному та військовому будівництві України та її Збройних сил зокрема: це політика "коренізації" та військова реформа Збройних Сил СРСР 1923 року. Саме ці реформи чітко окреслили нижню межу наступного етапу періодизації – 1923 рік.

Розкриваючи сутність другого етапу слід зазначати, що сам етап охоплює досить великий проміжок часу з 1923 по 1937 рр. Він складався під впливом декількох чинників: впровадження з 1923 р. політики "коренізації" та військової "територіально-міліційної" реформи, "нової економічної політики", а також запровадження наприкінці 1920-х рр. політики колективізації та індустріалізації, здійснення в 1930-х рр. політичних репресій. За таких обставин доречно другий етап розділити на два під етапи: 1 підетап (1923-1928 рр.) – реорганізація системи ВНЗ під час військової реформи; 2 підетап (1929-1937 рр.) – розвиток системи підготовки військових фахівців внаслідок здійсненої військової реформи.

На початку 1920-х років почало зростати незадоволення уряду УСРР, пов'язане з тим, що проголошений "союз рівноправних республік" на практиці реалізовувався як проект "автономізації" республік – зокрема щодо підміни локальних виконавчих органів російськими. Незадоволення національних республік цією політикою повною мірою проявилось на XII з'їзді РКП(б) у квітні 1923 р. Отже у 1923 році рішеннями XII з'їзду партії був покладений початок політики "коренізації", а в Україні вона набула форми "українізації". Ця політика стосувалась всіх виконавчих органів державної влади, силових структур, Збройних Сил, в тому числі військових навчальних закладів України – викладання стало проводитися виключно українською мовою, як мовою більшості населення республіки. Рушійною силою політики українізації був голова народного комісаріату освіти – М.Скрипник. Він висловлював занепокоєння станом національних відносин у Червоній армії та намагався створити українські формування в складі РСЧА. Таким чином, політика "українізації" та подальша військова реформа дали поштовх "національній реформі" українським ВНЗ та організації нових національних військових формувань та національних військових шкіл, таких, зокрема, як: Українська військово-підготовча школа, Українська кавалерійська школа, Київська школа ім. С. С. Каменєва.

Повністю українізованими, що випускали командирів до національних територіальних частин, були визначені Харківська Школа Червоних старшин, Українська кавалерійська школа ім. Т. Будьонного та Об'єднана військова школа ім. С. С. Каменєва. У ці школи, згідно з нарядами на навчання та директивами РСЧА набирались виключно українці, що вільно володіли українською мовою, а у частково-українізовані ВНЗ: Київську військово-політичну школу Українського військового округу, Київську артилерійську школу, Київську піхотну школу та Сумську піхотну школу відбирали переважно абітурієнтів, що володіли розмовною українською мовою [12].

Досліджуючи питання підготовки військових фахівців для РСЧА на території України, необхідно згадати також про функціонування протягом 1924-29 рр. ще одного національного ВНЗ – Української військово-підготовчої школи. Це був спеціальний навчальний заклад, що готував молодь 15-18 років до подальшого навчання у "нормальних" військових школах [13].

Основними результатами військової реформи 1923-28 рр. було зменшення на території України кількості ВНЗ з 60 у 1921 році до 11 у 1926 році, що складало майже 20 % від загалу ВНЗ СРСР (60 ВНЗ) [14], а також збільшення терміну навчання до 3 років. Окрім цього, змінився якісний зміст навчання: за результатами проведених заходів збільшилася кількість командирів з повноцінною військовою освітою, а на початку 1928 р. – понад 90 % [7: 106].

Другий підетап II етапу, що розпочався у 1929 році, одразу після закінчення реформування РСЧА, можна охарактеризувати як період "мирного затишшя", під час якого особливу увагу було приділено професійній підготовці військових фахівців у військово-навчальних закладах, оптимізації системи

військових шкіл, курсів вдосконалення для підготовки середнього керівного складу, розвитку технічних та авіаційних навчальних закладів. Постанова ЦК ВКП (б) "Про командний та політичний склад РСЧА" від 25 лютого 1929 року встановила нові завдання по підготовці та вихованню командних, політичних та інженерно-технічних фахівців для Червоної Армії та Флоту. Вищевказаний нормативний акт встановлював необхідність домагатися підвищення військової кваліфікації командного складу. Велика увага приділялася покращенню бойового та політичного навчання у військових навчальних закладах, забезпеченні їх новою військовою технікою, поліпшенню викладацького складу.

Починаючи з 1929 р., керівництво СРСР вживало заходів до оснащення армії та флоту технікою, розпочалась своєрідна "технічна революція". Однак підсумки, підведені більш ніж за дворічний період роботи, були невтішними. Це було відображено в постанові ЦК ВКП (б) "Про командний та політичний склад РККА" від 5 червня 1931 р. У ньому зазначалося: "Рівень військово-технічної підготовки наческладу недостатній та не відповідає тим вимогам, які зараз висуваються наческладу, та будуть висуватись, завдяки технічному оснащенню армії" [7: 108]. Вирішити це завдання можна було шляхом подальшого вдосконалення системи вищої військової освіти. Тому на початку 1930-х років РВР СРСР було розпочато вдосконалення системи військової освіти за чотирма основними напрямками: 1) збільшення укомплектування існуючих ВНЗ; 2) відкриття вечірніх та заочних академій; 3) створення нових спеціальних військових академій; 4) зміна структур військових факультетів при цивільних вузах.

Командування РСЧА особливо уважно стежило за соціальним статусом курсантів, намагаючись відсіяти вихідців з "буржуазних" прошарків та заможного сільського населення, що вважалися політично неблагонадійними. На початку 1930-х років соціально-класові вимоги до абітурієнтів стали ще жорсткішими, перевага надавалася робітникам, дітям робітників та військовослужбовцям, а РВР СРСР встановив жорсткі вимоги до партійності прийнятих.

Політика геноциду та державних репресій української нації у 1930-х років стала безпосередньою передумовою до згорання політики українізації та розвитку національних ВНЗ на території України.

В 1935-37 рр. єдиним суто національним ВНЗ залишалась Харківська школа Червоних старшин, що перетворилась на багатопрофільний навчальний заклад, що готував командирів для піхотних, кавалерійських, артилерійських, танкових та навіть авіаційних частин.

З 1935 року в характері військового будівництва визначились нові пріоритети. До цього часу назріла необхідність у ліквідації змішаної територіально-кадрової системи організації армії, при якій червоноармійці на короткострокових зборах були не в змозі вивчити та засвоїти нову техніку, що поступала у військові частини. Окрім цього, у 1935 році військове керівництво РСЧА дійшло висновку, що за 10 років існування територіально-міліційної системи побудови збройних сил, кількість середнього командного складу, що закінчили військові школи, була недостатньою.

При цьому варто зазначити, що окрім ВНЗ на території України в 1937 році функціонувала ще й мережа курсів удосконалення керівного складу РСЧА, командирів запасу РСЧА готували факультети при цивільних навчальних закладах.

Третій етап становлення та розвитку військових навчальних закладів став етапом остаточної раціоналізації підготовки військових фахівців, що розпочався у 1937 році та тривав до початку Великої Вітчизняної війни.

1937 рік став "рубіконом" для армії, адже це був рік буремних подій та змін, які безпосередньо вплинули на розвиток Збройних Сил та військових навчальних закладів зокрема. У 1936 році керівництво РСЧА відмовилось від соціального цензу, а на початку 1937 р. було вирішено підняти освітній ценз та приймати до військових шкіл (які з 16 березня 1937 р. називалися військовими училищами) осіб із загальною освітою не нижче 8 класів, а до деяких артилерійських училищ – виключно із закінченою середньою освітою [15: 609].

Зважаючи на форсований перехід до кадрової системи побудови армії, територіальні частини поступово розформовувались. В Україні територіальні частини та єдиний національний ВНЗ – Харківське училище Червоних старшин були розформовані у березні 1938 року, на підставі постанови ЦК ВКП (б) та Раднаркому СРСР від 7 березня 1938 р. – вони були переформовані в загальносоюзні військові частини з екстериторіальним принципом комплектування та дислокацією, а легендарне Харківське училище Червоних старшин стало Харківським піхотним училищем [12: 123–127].

Наказом Наркома оборони СРСР № 224 від 27 вересня 1938 р., розпочинаючи з осіннього набору 1938 року, всі артилерійські, танкові технічні, піхотні, кавалерійські та військово-господарські училища переводилися з трирічного на дворічний термін навчання. Вказаний наказ знову підняв освітній ценз до абітурієнтів. Окрім цього, з метою масової підготовки командирів взводів, до січня 1939 року училища були укомплектовані молодшим командним складом надстрокової служби, що мали неповну середню освіту, як кадрових, так і з запасу. Термін навчання для них встановили 8 місяців та випустили 1 вересня 1939 р. молодшими лейтенантами, а за вислугою одного року в РККА присвоїли звання лейтенанта [16: 64–65].

Саме кінець 1930-х рр. став "золотим віком" для авіаційних ВНЗ, оскільки це був найпопулярніший рід військ, а кількість бажаючих поступити у авіаційні училища в рази перевищував конкурс. У 1939 році абітурієнти до шкіл ВВС обов'язково повинні були пройти 3-х місячну підготовку в аероклубах, а термін навчання в школах ВПС тривав півтора роки [16: 109–110].

Напередодні Великої Вітчизняної війни, ВНЗ чекала ще одна реформа – реорганізація 1940 року. Так, у серпні 1940 року було розформоване Управління вищих навчальних закладів РСЧА, а всі військові навчальні заклади були напряму підпорядковані профільним управлінням РСЧА [16: 164–170].

У 1937-1941 рр. радянська військова школа, та українська радянська військова школа, як її складова, зазнала цілий ряд перетворень. З 1938 року територіальні військові частини були реорганізовані у кадрові, армія будувалась на екстериторіальній системі, українські національні навчальні заклади були зрусіфіковані, а українська культура та мова стала неприйнятною в РСЧА. При цьому збільшення мережі військово-навчальних закладів було вражаюче, на початку 1941 р. військових фахівців на території України готували: 13 авіаційних навчальних заклади, 2 медичних училища, 1 інженерне та 2 училища зв'язу, 6 артилерійських та 12 піхотних училищ, 2 танкових та 1 тракторне училища, 2 стрілецько-кулеметних училища, 5 політичних училищ та 2 училища хімізахисту, 1 військово-морське училище та 1 училище військово-морської авіації, тобто всього 50 навчальних закладів [17].

Таким чином, у розвитку військової школи наприкінці 1930-х рр. відбувся перехід на кількісні параметри. Головним джерелом командних кадрів стали короткострокові 4 місячні курси, дострокові випуски військових училищ, а також масовий призов командирів із запасу, завдяки чому існуючий на початок 1941 р. не укомплектування командного складу було значною мірою ліквідовано.

Висновки. Аналіз заходів, здійснюваних радянськими органами, щодо підготовки фахівців для РСЧА показав, що позитивними напрямками реалізації цього завдання були швидка реорганізація та розбудова нової системи військової освіти, організація вдосконалення вищої військової школи, підвищення якості навчання курсантів, розвиток системи укомплектування ВНЗ змінним та постійним складом, підвищення професійної підготовки в ході практичних навчань, формування національних військових навчальних закладів та військових формувань. Вирішення вищевказаних завдань призвело до загального зростання кількості середнього та молодшого командного складу, наблизило його штатну чисельність до необхідної кількості професійно кваліфікованих кадрів.

Перспектива подальших досліджень. Аналіз наявних публікацій та досліджень показав, що проблема є малодослідженою та потребує подальшого вивчення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Сухомлинська О. В. Періодизація педагогічної думки в Україні: кроки до нового виміру / О. В. Сухомлинська // Збірник наукових праць до 10-річчя АПН України. – Частина 1. – Харків : ОВС, 2002. – С. 37–54.
2. Норт Д. Институты, институциональные изменения и функционирование экономики / Д. Норт. – М. : Фонд эконом. кн. "Начала", 1997. – 180 с.
3. Військове будівництво в Україні у XX столітті : історичний нарис, події, портрети / За заг. ред. Кузьмука О. І. – К. : Видавничий Дім "Ін Юре", 2001. – 448 с.
4. Военно-теоретическое наследие В. И. Ленина и проблемы современной войны / Н. И. Басов, В. М. Бондаренко, Д. А. Волкогонов и др. ; Под. ред. А. С. Миловидова. – М. : Воениздат, 1987. – 360 с.
5. Манохин И. В. О создании Главного управления военно-учебных заведений в 1917–1921 гг. / И. В. Манохин / Мир образования – образование в мире : [научно-методический журнал] / гл. ред. И. А. Алексин ; Московский психолого-социальный университет. – М. : Ульяновский дом печати, 2014. – Вып. 4 (56). – С. 28–32.
6. Каменев А. И. История подготовки офицерских кадров в СССР (1917 - 1984 гг.) : [монография] / А. И. Каменев. – Новосибирск : Типография НВВПУ, 1991. – 261 с.
7. Бондаренко И. А. Формирование системы воспитания курсантов в военно-учебных заведениях в 1918-1991 годах : дисс. канд. пед. наук. 13.00.01 / И. А. Бондаренко : Военный университет МО РФ. – М., 2012. – 261 с.
8. Берхин И. Б. Военная реформа в СССР (1924-1925 гг.) : Монография. – Москва : Военное изд-во Министерства Обороны Союза ССР, 1958. – 441 с.
9. Лист до ЦК КП(б)У від 1.08.1920 р. : Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі ЦДАГОУ). – ф. 1, оп. 20, спр. 337. – 1, 8 арк.
10. Постанова Політбюро ЦК КП(б)У від 29 червня 1922 р. ЦДАГОУ України, ф. 1, оп. 6, спр. 29 арк. 100.
11. История войн и военного искусства : [учебник для высших военных учебных заведений]. – М. : Воениздат, 1970. – 560 с.
12. Циркуляри ЦК КП(б) Украины (30.03.1926-17.08.1926 гг.) : Державний архів Київської області. – ф. Р21, оп. 1, спр. 1199 арк. 3.
13. Циркуляр секретаря ЦК КП(б) У от августа 1924 года. О вербовке курсантов в Украинскую военно-подготовительную школу : Державний архів Київської області – ф. Р112, оп. 1, спр. 1199 арк. 169.
14. Киевское высшее общевойсковое командно-дважды Краснознаменное училище имени М. В. Фрунзе. 1918-1968. – К. : 1968.
15. Смирнов А. А. "Социальный расизм" и деинтеллектуализация командного состава Красной армии в 1920-х – первой половине 1930-х гг. / А. А. Смирнов / Величие и язвы Российской империи : [Международный

научный сборник к 50-летию О. Р. Айрапетова] / под редакцией В. Б. Каширина. – М. : Издательский дом "Регнум", 2012. – 768 с.

16. Русский архив : Великая отечественная : Приказы Народного комиссариата обороны СССР 1937 - 21 июня 1941. т. 13 (2 – 1) / под редакцией В. А. Золотарева. – М. : ТЕРРА, 1994. – 368 с.
17. Военные училища СССР 1941-1945 гг. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.soldat.ru/spravka/voen_uch.

REFERENCES (TRANSLATED&TRANSLITERATED)

1. Sukhomlynska O. V. Periodyzatsiia pedagogichnoi dumky v Ukraini : kroky do novogo vymiru [Periodization of Pedagogical Ideas in Ukraine : Steps to New Measuring] / O. V. Sukhomlynska // Zbirnyk naukovykh prats do 10-richchia APN Ukrainy [Proceedings to a 10th Anniversary of APN of Ukraine]. – Chastyna 1. – Kharkiv : OVS, 2002. – S. 37–54.
2. Nort D. Instytuty, instytutsiini zminy i funktsionuvannia ekonomiky [Institutes, Institutional Measurements and Functioning of Economics] / D. Nort. – М. : Fondekonom. kn. "Nachala", 1997. – 180 s.
3. Viis'kove budivnytstvo v Ukraini u XX stolitti : istorychnyi narys, podii, portrety [Military Building in Ukraine in the 20th Century : History, Activities and Portraits] / Zazag. red. Kuzmuka O. I. – К. : Vydavnychii Dim "InYure", 2001. – 448 s. – 97 s.
4. Voennno-teoreticheskoe nasledie V. I. Lenina i problemy sovremennoi voyny [V. I. Lenin Military Theoretical Heritage and Modern War Problems] / N. Y. Basov, V. M. Bondarenko, D. A. Volkogonov i dr. ; Pod. red. A. S. Milovidova. – М. : Voenizdat, 1987. – 360 s.
5. Manokhin Y. V. O stozdaniu Glavnogo upravleniia voennno-uchebnykh zavedeniakh v 1917–1921 gg. [Main Military Educational Institutions Headquarter Establishment in 1917-1921 Years] / Y. V. Manokhin / Mir obrazovaniia – obrazovanie v mire [World of Education – Education in the World] : [nauchno-metodicheskii zhurnal] / gl. red. Y. A. Alekhin ; Moskovskii psikhologo-sotsial'nyi universitet. – М. : Uliianovskii dom pechati, 2014. – Vyp. 4 (56). – S. 28–32.
6. Kamenev A. I. Istoriia podgotovki ofiterskikh kadrov v SSSR (1917 – 1984 gg.) [History of Officers Education in USSR (1917-1984 Years)] : Monografiia / A. I. Kamenev. – Novosibirsk : Tipografiia NVVPU, 1991. – 261 s.
7. Bondarenko I. A. Formirovanie sistemy vospitaniia kursantov v voennno-uchebnykh zavedeniakh v 1918-1991 godakh [Cadets Education System Formation at Military Educational Institutions in 1918-1991 Years] : diss. kand. ped. nauk. 13.00.01 / I. A. Bondarenko : Voennyi universitet MO RF. – М., 2012. – S. 96–97.
8. Berkhin I. B. Voennaya reforma v SSSR (1924-1925 gg.) [Military Reform in USSR (1924-1925 Years)] : Monografiya. – Moskva : Voennoe izd-vo Ministerstva Oborony Souza SSR, 1958. – 441 s.
9. Lyst do TsK KP(b)U vid 1.08.1920 r. : Centralnyi derzhavnyi arkhiv gromadskykh obednan' Ukrainy (dali TsDAGOU) [A Letter to CC CPU 1.08.1920 : Central State Archive of Public Organizations of Ukraine]. – f. 1, op. 20, spr. 337. – 1, 8 ark.
10. Postanova Politburo TsK KP(b)U vid 29 chervnya 1922 r. TsDAGO Ukrainy [Resolution to Political Office CC CPU 29.06.1922 : Central State Archive of Public Organizations of Ukraine], f. 1, op. 6, spr. 29 ark. 100.
11. Istoriia voyny, voennogo iskusstva [Wars History and Art of War] : [uchebnik dlya vysshykh voennykh uchebnykh zavedeni]. – М. : Voenizdat, 1970. – 560 s. – 91 s.
12. Tsykuliary TsK KP (b) Ukrainy (30.03.1926-17.08.1926 gg.) : Derzhavnyi arxiv Kyivskoi oblasti [Circulars CC CPU (30.03.1926-17.08.1926 gg.) : State Archives of Kiev region]. – f. R21, op. 1, spr. 1199 ark. 3.
13. Tsykuliary sekretaria TsK KP (b) U ot avgusta 1924 goda o verbovke kursantov v Ukrainskuiu voennopodgotovitel'nuiu shkolu : Derzhavnyi arkhiv Kyivskoi oblasti [Secretary Circular CC CPU August 1924 as for the Recruitment of Cadets of Ukrainian Military School : State Archives of Kiev region] – f. R112, op. 1, spr. 1199 ark. 169.
14. Kievskoe vysshee obshevoiskovoe komandnoe dvazhdy Krasnoznamennoe uchilishhe imeni M. V. Frunze 1918-1968 [Kiev Higher Military Command Twice Red Flag School Named after M. V. Frunze 1918-1968]. – К. : 1968.
15. Smirnov A. A. "Sotsialnyi razizm" i deintellektualizatsiia komandnogo sostava Krasnoi armii v 1920-x – pervoi polovine 1930-x gg. ["Social Razizm" and Deintellectualization of Commanders of the Red Army in the 1920s – the first half of the 1930s] / A. A. Smirnov / Velichie i yazvy Rossiiskoi imperii [Greatness and Ulcers of the Russian Empire] : [mezhdunarodnyi nauchnyi sbornik k 50-letiiu O. R. Airapetova] / pod red. V. B. Kashirina. – М. : Izdatelskii dom "Regnum", 2012. – 768 s.
16. Russkii arkhiv : Velikaya otechestvennaya : Prikazy Narodnogo komissariata oborony SSSR 1937 – 21 iunya 1941. – T. 13 (2 – 1) [Russian Archives : The Great Patriotic War : The Orders of the Commissar of Defence of the USSR 1937 – 21 June 1941] / pod red. V. A. Zolotareva. – М. : TERRA, 1994. – 368 s.
17. Voennye uchilisha SSSR 1941-1945 gg. [USSR Military Schools 1941-1945 years] [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.soldat.ru/spravka/voen_uch.

Тычина И. В. Основные этапы развития системы подготовки военных специалистов в Украине в 20-40 годах XX века.

В статье исследованы уже известные подходы к периодизации ученых педагогов и выделен подход к периодизации подготовки военных специалистов в Украине в 20-40 годах XX века. На основании общественно-политических, экономических и военных реформаторских решений выделены три этапа развития системы подготовки военных специалистов, указаны движущие силы и концепция каждого из трех представленных этапов. Освещена сеть украинских военно-учебных заведений и результаты

подготовки военных специалистов в течение каждого этапа. Обоснован вывод о необходимости дальнейшего исследования проблематики в связи с ее недостаточным изучением в научных кругах.

Ключевые слова: *периодизация, военные учебные заведения, РККА, Главное управление военных учебных заведений, межвоенный период, военные специалисты.*

Tychyna I. V. Principal Stages of Military Personnel Training in Ukraine in 20-40 Years of the Twentieth Century.

The research paper explores the most known approaches to periodization of scientists. The aim of the research was to make a more complete analysis of military specialists in Ukraine in the interwar period, to set the stages and identify the main features and trends. And for the first it is presented the institutional approach to periodization of military personnel training in Ukraine in 20-40 years of the twentieth century. This periodization was made on the basis of socio-political, economic, military reforms and decisions that were made by the Soviet government. Three stages of the educational process development of military specialists training were selected. There have been presented driving forces and the concept to each of the given stages. The research depicts the changes and development in the system of military personnel training in the territory of Ukraine. It is also highlighted the network of military institutions, national military schools, which operated in the Ukrainian territory, and the results of military personnel training and readiness to fulfill their missions. The conclusion is grounded on the need for further research of the problems due to the lack of study in the scientific community.

Key words: *periodization, military schools, the Red Army, Department of military schools, interwar period, military specialists.*